

SZAKMAI BESZÁMOLÓ

- *a kutatás célja, a munkatervben vállalt kutatási program ismertetése,*

A Debreceni Egyetem Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszéke az elmúlt két évtizedben jelentős sikereket elérő szociálgeográfiai és interetnikus kutatásokat végzett Magyarország északkeleti határai mentén. Kutatásainkat, konferenciáinkat, publikációinkat jelentős részben az OTKA támogatásával végeztük. A kilencvenes évek elején az OTKA a határmenti periférikus területekre irányuló kutatásainkat támogatta a „**A vállalkozásélénkítés agroökonómiai, szociológiai és szociálgeográfiai problémái hátrányos helyzetű alföldi térségekben** .– Témavezető. Megbízó: OTKA T 1745. sz. Futamidő: 1991-1994.” pályázatunk támogatásával. Ezt követően az innováció szerepét vizsgáltuk a Tiszántúlon, a határmenti külső perifériákon, illetve a határon átnyúló kapcsolatok szempontjából. „**Innováció-orientált regionális fejlesztési politika társadalmi és gazdasági alapjai a Tiszántúlon** .– Témavezető. Megbízó: OTKA T 014286. sz. Futamidő: 1994-1997. A következő elnyert OTKA pályázatunk Kelet-Közép-Európa első önálló eurorégióját vizsgáltuk, illetve alapoztuk meg működését kutatásaink révén. **A Kárpátok Eurorégió jelentőségének politikai-földrajzi elemzése**. – Témavezető. OTKA T 015965. sz. Futamidő: 1995-1998. Nagyon sikeresnek ítélte a Bírálóbizottság az ezredforduló után elnyert OTKA pályázatunkat **A határmentiség és a határon átnyúló (CBC) kapcsolatok társadalomföldrajzi vizsgálata a Kárpát-medence északkeleti részén**. – Témavezető. Megbízó: OTKA T031817. Futamidő: 2000-2003. , melynek egyenes folytatásaként tekintjük a most lezáruló pályázatunkat, melynek címe: **A határok és a határon átnyúló (CBC) kapcsolatok szerepe a kibővült EU keleti perifériáin**. – Témavezető. Megbízó: OTKA K62277. Futamidő: 2006-2008.

A felsorolt OTKA pályázatok – a gyorsan változó (fejlődő) – CBC kapcsolatokat igyekeztek mindenkor követni, illetve a megváltozott körülményekhez maximálisan igazodni, sőt a pozitív változtatásokat kezdeményezni, illetve elterjeszteni.

A pályázatban vállalt feladatunk szerint alapkutatási szinten vizsgáltuk a Kárpát-medence ÉK-i részén a határmentiség jelenségegyüttesét, és a határon átnyúló kapcsolatokat. Bővülő és egyre inkább a közös sikerekre építve, külföldi és hazai partnereinkkel kutatjuk a kijelölt területen a határok mindkét oldalán a térségek szociálgeográfiai, interetnikus, gazdaságföldrajzi és geopolitikai viszonyait. A kutatásaink eredményei meggyőződésünk szerint alapvető fontosságúak voltak Magyarország NATO tagsága és EU csatlakozása szempontjából.

Munkánk jelentős hazai és külföldi kutatási együttműködés keretében folyt és csatlakozott más pályázatok által is támogatott kutatási programokhoz. Így a tanszékünkön folyó egyéb kutatásokhoz, a Nagyvárad Állami Egyetemen, a nagyvárad Partium Egyetemen, a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Tanárképző Főiskolán folyó közös kutatásokhoz.

Jelen pályázatunk programjának ütemezése szerint az elmúlt 3 évben az 5 országra kiterjedő adatbázisunk folyamatos bővítése mellett több mint 200 prominens személyiségre vonatkozó részletes interjúkat, és a csaknem 3000 fős lakossági kérdőív felvételét végeztük el. Hiánytalanul elvégeztük az interjúk és a kérdőívek számítógépes feldolgozását, és az adatok kartografikus kiértékelését.

Az elmúlt három évben is folytattuk hazai és külföldi együttműködési partnereinkkel tudományos tanácskozások és munkaértekezletek megtartásával. A 2006-2007-2008-ban megtartott konferenciák anyagát angol és magyar nyelvű tanulmánykötetekben foglaltuk össze. A fenti köteteken túl a pályázati témakörből több

hazai és külföldi szakfolyóiratok számára készítettünk tanulmányokat (lásd publikációs lista).

Az eltelt időszakban megvizsgáltuk a határmenti területeken:

- az interetnikus viszonyokat (előítéletek, szimpátia-antipátia)
- a határon átnyúló gazdasági kapcsolatokat
- a határon átnyúló környezeti problémákat
- a határvidékek biztonságpolitikai kérdéseit.
- Kutattuk az új NATO-határ geopolitikai jelentőségét.
- Vizsgáltuk az schengeni belsőhatár gazdasági, geopolitikai (várható) hatásait.
- Kutatásainkba hazai és külföldi kezdő kutatókat (PhD-seket), szakdolgozó egyetemi hallgatókat (OTDK-sokat) is bevontunk, tehát kutatási tapasztalatainkat közvetlenül átadtuk legjobb tanítványainknak.
- Hazai és külföldi szakfolyóiratokban nagyszámú tanulmányt közöltünk.
- Előadások és anketók keretében ismertettük kutatási eredményeinket itthon és külföldön.
- A kutatás eredményeként Magyarország ÉK-határaitól, a határ két oldalán fekvő területekről alapos tudományos feltárás készült, melyet több minisztérium (Miniszterelnöki Hivatal, Belügy-, Külügy-, Oktatási-, Külkereskedelmi-, Földművelésügyi-, Ipari és Kereskedelmi stb.), az itt lévő megyék és régiók, valamint az illetékes kamarák hasznosítani tudnak.

A kutatásban résztvevők

A kutatás személyi feltételeit döntő mértékben a Debreceni Egyetem Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési tanszék biztosította. Az itt dolgozó 14 oktató-kutató-munkatárs, valamint a PhD- és a felsőbb éves nappali hallgatók jelentették a kutatói team gerincét.

A kutatás főbb tudományos eredményei

A határok állandósága, szilárdsága, vagy átjárhatósága jellemző az emberek, a népcsoportok, a nemzetek, s a kultúrák önmagukhoz és egymáshoz való viszonyára, de a gondolkodás, megismerés és viselkedés szabályozására is. A politikai és az etnikai, nemzetiségi, a nyelvi és kulturális határok különbözőségének kérdése hangsúlyozottan merül fel olyan határok esetében, mint amilyenek például a mai Magyarország határai, amelyek csak a XX. században alakultak ki, s így e határoknak, s határvidékeknek nincsenek jelentős történelmi hagyományai.

A határ mentén fekvő települések sorsát, a lakosság életének minőségét alapvetően befolyásolja a határ jellege. Javulhat a határok mentén lakók életminősége, ha kibővül a határok két oldalán fekvő országok, régiók, települések közötti együttműködés lehetősége (pl.: testvérvárosok, eurorégiók, eurometropoliszok, munkaerőcsere, természetvédelem, közös terület- és településfejlesztés, kiskereskedelem stb.). Ahol a határok átjárhatósága növekszik, ott az államhatár összekötő jellege erősödik meg, s a helyi fejlesztés nagymértékben építhet új térségi együttműködésekre. Ahol azonban a határok elválasztó, elkülönítő jellege marad erősebb, ott a határrégiókban továbbra is a periféria-jelleg lesz a meghatározó. Ugyanakkor összekötő jellegű határok esetében a határok mentén együttműködő határrégiók alakulhatnak ki, amelyek az elválasztó jellegű határokhoz képest új minőséget jelenthetnek, s számos különleges lehetőséget kínálnak a közös fejlesztések számára. Első sorban pozitív jellegű változásokat figyelhettünk meg a magyar-román határon, ugyanakkor pedig sajnálattal tapasztaltuk azt, hogy a magyar-ukrán határ Európa egyik leginkább elválasztó határává vált.

A határrégiók entitása többnyire megteremti a saját határon átnyúló infrastruktúráját, közös érdekeltségeit. Az eltérő szuverenitások pozitív egymásra hatásából származó előnyök

összeadódhatnak, s az együttműködő határrégiókban ezek a területfejlesztés lényeges erőforrásaivá válhatnak.

Nyugat-európai példák igazolják, hogy a határmenti fekvés a társadalmi-gazdasági fejlődésre önmagában nem jelent szükségszerűen hátrányt, sőt kifejezetten előnyös is lehet. (Az általunk vizsgált sikeres nyugat-európai eurégiós gyakorlat - Régió Basiliensis, a Piemonti Régió és a Maas-Rajna Eurégió példája - is ezt bizonyítja). Nyugat-Európában a politikai és nemzeti határok egyre inkább veszítettek jelentőségükből, elválasztó erejük gyengült, átjárhatóbbak és nyitottabbak lettek, sőt „légiesültek”. Az elmúlt években kutatásaink a magyar-román határ légiesülését bizonyította.

Napjainkban a határmenti együttműködés az Európai Unió egyik kiemelt működési területe, főleg a gazdasági és a szociális együttműködés erősítése céljából. Ehhez azonban az EU-s tapasztalatok szerint az egyes régiók eltérő fejlettségi szintjét csökkenteni kell. Az Európai Unió törekvései között központi helyet foglalnak el a határterületek fejlesztésére vonatkozó intézkedések, a nekik nyújtott támogatások (pl. a munkaerőképzés, az oktatás, a területfejlesztés és a szociális politika területén). Ebből a célból jött létre az INTERREG program is, majd az Európai Területi Együttműködési Program is (ETE), amelyet a nemzeti határok (az Unió belső vagy külső határa) mellett fekvő régiók közötti együttműködések támogatására hoztak létre. Ezek a területek ugyanis általában periférikus földrajzi elhelyezkedésűek, s ehhez gyakran hozzájárulnak a nyelvi nehézségek okozta hátrányos tényezők is. Az ETE programban például 4 magyar és 4 román határmenti megye a térségek fejlesztését, az egyes szervezetek közötti információcsere javítását és a határmenti területi struktúrák modernizálását célozzák meg.

Az együttműködések tehát befolyásolja, hogy a határtérségek milyen jellegű határ mentén helyezkednek el. Az osztrák-magyar, vagy a német-cseh határmenti régiók helyzete sokkal összetettebb, mint a más szomszédainkkal érintkezőké. A nyugati határ hosszú időn keresztül két politikai, ideológiai és gazdasági rendszert választott el egymástól, ami a vasfüggönyben, mint „objektumban” is megtestesült. Ugyanakkor több mint egy évtizede országaink között új típusú kapcsolatok alakultak ki, amelyek egyre intenzívebben hatoltak be a gazdaságba, a társadalom különféle szféráiba, de az egyének egyre nagyobb tömegét is átfogták.

Mindenesetre az utóbbi évek regionális kutatásai szerint az európai egységesülés során nem a nemzetek feletti törekvések fognak csak eredményre vezetni, hanem azok a kooperációk is, amelyek a szomszédos államok régiói között. Tehát kiemelt jelentősége lehet a határmenti régiók együttműködésének az EU-hoz való csatlakozásunk és felzárkózásunk szempontjából.

Az országok közötti kapcsolatok érzékeny és aktív térségei az országhatár mentén elhelyezkedő területek. Érzékenyek mindenféle akcióra a szomszédos országgal szemben, hiszen a történelem során a konfliktusok elsőként itt jelentkeztek, a háborúk után a határvidékek és egyben a lakosságuk is megcsorbult, vagy éppen átkerült a másik országhoz.

A határmenti térségek az országon belül földrajzi értelemben a periférián helyezkednek el, és ez gyakran halmozottan hátrányos helyzetet jelent. E sajátos földrajzi helyzet azonban esetenként jelenthet előnyt is, adott esetben kompenzálni képes a más jellegű hátrányokat.

A határmentiség átértékelődése szempontjából alapvető jelentőségű az, hogy a határmenti térségek az országok kapcsolatainak közvetítői is. A határrégiókban a szomszéd hatása, annak léte természetes, szokásai megismerhetők, intézményei befoghatók. Ezekben a zónákban a kapcsolatok gyors élénkülésével a gazdaság is megpezsdül, hiszen növekszik az átjárás, az új értékek és minták adaptálása állandósul, ugyanakkor azok terjesztése is innen indulhat meg az ország más részei felé. Az egyén szintjén a határ tágabb földrajzi

környezetünkben elsősorban életmódot, életkörülményeket és lehetőségeket befolyásoló tényezőként jelentkeznek.

Az előbbiekből következik, hogy a határ és periféria, határmentiség és perifériális helyzet fogalmilag nem azonosak. A határmentiség a perifériális helyzet, a periféria sajátos változata, minősített esete. A határmenti térségekre nagyrészt érvényesek a periféria település-földrajzi értelmezése szerinti általános megállapítások, emellett azonban sajátos egyedi jellemzőik is vannak. A leírtakból következik, hogy egy országban általában több perifériális terület van, mint határmenti térség. Ilyenek például a „belső” perifériák is, amelyek elzárt, rossz közlekedés-földrajzi helyzetű térségeket jelentenek.

A határmenti területeken az ágazati szerkezet problémái is összefüggésbe hozhatók a munkaerő regionális sajátosságával. A gyorsan periferezálódó határmenti sávban a lakosság elöregedése mellett a fiatal generációk fokozódó veszélyeztetettsége figyelhető meg ott, ahol a meglévő, öröklött szerkezet megváltoztatásának lehetőségei korlátozottak, s a szerkezetváltás folyamata lassú. Az elmúlt tizennégy évben Magyarország határmenti perifériális térségeiben különösen érzékelhető volt az, hogy a határmenti elmaradott falusi körzetekben jelentősen növekedtek arányukat a marginalizálódott csoportok. Például kutatásaink során megfigyelhettük, hogy mind a magyar, a román, de a kelet-szlovákiai határmenti térségben jelentősen megnövekedett a cigány lakosság aránya.

Ez a jelenség konkrétan abban nyilvánul meg, hogy nincs alternatíva a munkaerőpiacon, sőt, többnyire jelentős a munkanélküliség: a migráció általában csak egy irányba (az ország belseje felé) lehetséges, kialakul az ingázás kényszere, s a foglalkozási szerkezet nem gazdagodik, sőt gyorsan szűkül, esetleg az önkormányzati foglalkoztatáson kívül más formája nem is nagyon marad meg.

A határmenti térségek regionális fejlődésére a fentiekben túl olyan tudati tényezők is hatással vannak, amelyek korábban gyakran kimaradtak a vizsgálódások látóköréből, ennek ellenére nem vitatható a jövőre gyakorolt erősödő hatásuk. A magántulajdon dominanciájára alapozódó piacgazdaság, az önkormányzatiság, valamint a civil szerveződések szerepének növekedésével ezek a tényezők egyre nagyobb jelentőséget kapnak különösen a lokális és a kistérségi viszonyok alakulásában.

A határmenti területeken a regionális sajátosságok feltárása a vázolt jövőképelemek segítségével a jövő szempontjából azért is különös jelentőségű, mert egyáltalán nem közömbös, hogy a központi és a határmenti országrészek között egy végzetes, esetleg irreverzibilis polarizálódás megy végbe, vagy pedig egy olyan, az öröklött és meglévő sajátosságokat megtartó kiegyensúlyozott fejlődés, amely a területi aránytalanságokból fakadó és egyre jobban érzékelhető feszültségeket csillapítja.

Egyben alapja lehet azon pozitív elemek megkeresésének, feltárásának, amelyek mint endogén források segíthetik a „szakadék” további mélyülésének megakadályozását. Ilyen pozitív hatása lehet például a transzfer-jelleg megerősödésének, az információkat-innovációkat összegyűjtő-továbbító kapuvárosok kialakulásának. A Benelux-térség mellett Kelet-Közép-Európa területét szabdalják fel leginkább államhatárok. Ennek társadalmi-gazdasági fejlődést akadályozó hatása térségünkben eléggé közismert, s az érintett területek elmaradásában jelentős részt tulajdoníthatunk a határok elválasztó szerepének. Korábbi OTKA pályázatainkban és jelen pályázatunkban is több oldalról elemeztük ezt a kérdéskört.

A II. világháború befejezését követően Nyugat-Európa egyik legjellemzőbb vonása az euregionalizmus megjelenése és kiteljesedése volt. A diadalmaskodó regionalizmus az elmúlt évtizedekben alkalmasnak bizonyult több évszázados (politikai, etnikai, területfejlesztési) akut problémák megoldására. Az euregionalizmus a 90-es években elérte Kelet-Közép-Európát is, és remélhetjük, hogy az itteni régi keletű problémák megoldásában is sikert eredményezhet. Az euregionalizmus különösen fontos feladata a politikai államhatárok

társadalmi-gazdasági akadályozó és elválasztó szerepének csökkentése, a határon átnyúló kapcsolatok erősítése volt.

Korábbi természetes (helyi, regionális), a nemzetállami határ túloldalára került kapcsolataiktól elvágva, többnyire a nemzetállami központok által is elhanyagolva, e területek fejlődése lelassult, ami a gazdasági mutatókban és az infrastrukturális ellátottság alacsonyabb szintjében is egyértelműen tükröződött. E helyzetet a XX. század első felének történelmi eseményei a legtöbb esetben tovább súlyosbították. A határokon átnyúló együttműködés gondolata éppen ezért az 1950-es évek végén, az európai integrációs folyamat első lépéseit követően vált időszerűvé. Ekkortól jöttek létre a határokon átnyúló együttműködések első szervezett formái.

A határmentiség kedvezőtlen társadalmi-gazdasági következményeit Európa nyugati felén hatásosan védték ki az elmúlt évtizedekben a sikeres euregionális együttműködések. Elmondhatjuk tehát, hogy napjaink egyik legfontosabb európai jelensége a regionalizmus térhódítása. A XX. század végének Európája egyre inkább a régiók Európája lett. A regionalizmus észak- és nyugat-európai modellje fokozatosan összeurópai modellé válik, földrészünk mind több térségében jelenik meg a regionális állam. Ez a fejlődés hazánkat sem kerülte el, Magyarország a térség több regionális együttműködésének kezdeményezője, illetve résztvevője. Tapasztalhattuk ezt a Kárpátok Eurorégió megalapítása körüli magyar részvétel során is.

A kutatásaink alapján az alábbiak szerint foglalhatjuk össze az eurégiók és az eurometropoliszok legfontosabb jellemzőit:

- a határmenti együttműködés legeredményesebb formái Európában;
- segítenek leépíteni a határmenti területek fejlődésbeli különbségeit;
- erősítik az emberek egymás iránti bizalmát és együttműködését;
- a jószomszédság és az integráció gyakorlótereppei;
- segítik a múlt negatív geopolitikai örökségének meghaladását;
- fontos elemei a közép-európai államok betagozódásának az Európai Unióba.

Az eurégió és az eurometropoliszok kezdeményezése Nyugat-Európában a II. világháború után merült fel annak érdekében, hogy erőfeszítéseket tegyenek a nemzetközi konfliktusok megelőzésére, s a nemzetek közti szembenállást a kölcsönös együttműködés váltsa fel. A II. világháború utáni Európa politikusai számára (Monnet és Schuman) világossá vált, hogy az együttműködést, a jószomszédi kezdeményezéseket és a kölcsönös tisztelet szellemét olyan közel kell vinni a településekhez és az állampolgárokhoz, amennyire csak lehet. Ugyanakkor világossá vált, hogy a nemzeti kormányok államközi kapcsolatok kiépítésére irányuló erőfeszítéseinél ugyancsak figyelembe kell venni az alulról jövő törekvéseket is.

Földrajzi szempontból az eurégió határait jellemzően nem a közigazgatási egységek, hanem a közös érdekek határozzák meg. Fontos hangsúlyozni, hogy az eurégió vagy az eurometropolisz nem jelenti a helyi vagy a regionális kormányzat új szintjét, hanem a határ két oldalán már létező állami és privát testületek szövetségéeként, illetve a különböző meglévő kompetenciák egyensúlyaként működik.

Nyugat-európai vélekedés szerint egy országhatárokon átnyúló eurégió vagy eurometropolisz alkalmas lehet államokon belüli és államok közti, eddig meg nem oldott konfliktusok kezelésére. Ezek a konfliktusok adódhatnak államok közötti nemzeti, etnikai, vallási ellentétekből, vagy országon belüli krónikus gazdasági, esetleg közigazgatási feszültségekből. A konfliktuskezelésen kívül az Európai Unió területén működő eurégiók keretet biztosítanak a határokat átlépő komplex társadalmi-gazdasági és kulturális együttműködések koordinálására és hozzájárulnak a gyorsabb regionális fejlődéshez. Így az

államhatárok mentén az eurégióknak és eurometropoliszoknak kiegyenlítő, stabilizáló szerepe is van.

Úgy véljük, hogy nem szabad Magyarország jövőképét sem kizárólag csak az Európai Unióhoz való csatlakozáshoz kötni. Látni kell a térségünkben kiindult euregionális törekvések jelentőségét is, hiszen az azonos gazdasági érdekeltségű országokat összekötő transznacionális régiók, valamint az államhatárokon átnyúló, komplex gazdasági és kulturális kapcsolatokat kiépítő eurégiók Közép-Európa keleti felén is elindítói lehetnek a társadalmi-gazdasági fejlődésnek. Ezért tartanánk fontosnak a Visegrádi Négyek Együttműködésnek a megerősítését és kibővítését. (Erre irányulóan felsőbb kormányzati részről is érdeklődést tapasztaltunk román részen.)

Magyarország – földrajzi fekvéséből adódóan – gyakran játszott/játszik közvetítő szerepet Nyugat és Kelet, Észak és Dél között. E funkció a globalizáció és a mind intenzívebb európai integráció nyomán egyre hangsúlyosabbá válhat, amelyből – ha él az ország a lehetőségeivel – jelentős hasznunk is származhat. Ezért e határrégiókra kidolgozandó stratégia sem nélkülözheti azoknak a prioritásoknak a célrendszerbe foglalását, amelyek az ország transzferepének erősítéséhez, illetve azoknak a településeknek – a kapuvárosok – fejlesztéséhez járulnak hozzá, amelyek a közvetítő funkció hordozói.

Magyarország szomszédai között számos fiatal államalakulat található, amely nemzetközi szinten bizonyítani akar annak érdekében, hogy elfogadják és elismerjék. Ennek egyik eszköze a kedvező külpolitikai kapcsolatrendszer, amelynek jelentős, de esetenként kellemetlen összetevője a megfelelő interetnikus, vagy a jó környezetvédelmi együttműködés. Magyarország 2200 km-t meghaladó és több mint 50 ezer töréspont által meghatározott határainak schengeni típusa 2007 után alapvető változáson ment keresztül. A bővítési folyamat alakulásának következménye szerint a schengeni egyezményhez való csatlakozás függvényében Magyarországot négy belső és három külső határszakasz övezi. A határszakasz belsővé válása azonban nem jelenti automatikusan a határ funkciójának (elválasztás, összekapcsolás, filter, frontier) hirtelen megváltozását.

Reményeink szerint hazánk határmenti övezetei sajátos transzfer zónaként különleges tőkevonzó képességgel fognak rendelkezni. Európában korábban is megfigyelhettük, hogy a Közös Piac, illetve az Európai Unió mindenkori határzónája a beruházások kitüntetett térségének számított.

A határmenti régiókban végzett empirikus kutatások tapasztalataiból kiindulva általános célként jelölhető meg az innováció-orientált, országhatárokon átnyúló közös gazdaságfejlesztési és együttműködési programok kidolgozása. Végül is ezek elősegítésére születtek meg Nyugat-Európában az eurégiók. Az eurégiók rendszere egyre jobban terjed Nyugat-Európából Kelet-felé abból a célból, hogy az országhatár mentén jelentkező, komparatív előnyöket a kapcsolódó térségek még jobban kihasználják. A legfontosabb cél a határmenti térségekben, hogy olyan kedvező gazdasági, innovációs és társadalmi milió alakuljon ki a különféle intézmények telepítésével, amelyek bővíthetik a sikeres gazdaság tereit, s ezzel együtt növelhetik a szomszédos országokban a határmenti térségek területfejlesztési sikereit.

Közép- és Kelet-Európa országainak fel kell készülniük a határokon átnyúló együttműködések feltételeiben bekövetkező fenti változásokra. Mind a pozitív változások kínálta lehetőségek kihasználásához, mind a negatív változások hatásainak csökkentéséhez elengedhetetlenül szükséges a régiók szervezeti önállóságának növelése, valamint pénzügyi helyzetének megszilárdítása.

Ez utóbbi cél elérésében a közvetlen anyagi ráfordításokon kívül jelentős szerepet kell, hogy játsszon az EU-pályázatokon való részvételre történő tartalmi és technikai felkészülés. Lényeges, hogy az átmenetileg megnövekedett technikai akadályokkal szembenézni kénytelen határvidékeken se szakadjon meg az együttműködés. Ha az euregionális együttműködés

gazdasági természetű eredményei el is maradnak a kívánatostól, a határok menti közvetlen kapcsolatok fenntartása és javítása különösen fontos e térségben.

Magyarország érdekelt általában véve a nemzetközi együttműködésben és ezen belül a regionális kooperációban is, legyenek azok bár nyugati vagy keleti irányúak. Az sem hanyagolható el, hogy földrajzi helyzetünk révén a tőlünk keletre eső országok számára hazánk hídhelyzetben van, vagyis az Európai Unióhoz való közeledésük csak Magyarországon keresztül történhet (Ukrajna és Szerbia).

Magyarország számára az Európai Unióban gazdasági és biztonságpolitikai szempontból is az a legelőnyösebb, ha minél rövidebb az ún. külső határszakasz. Ennek megfelelően törekednie kell arra, hogy minél több szomszéd állam csatlakozhasson a szervezethez, azokban az esetekben pedig, ahol erre rövidtávon nincs reális esély, a kimaradásból következő hátrányok mérséklése, tompítása a cél. Határaink egy része tehát rövidesen az EU belső határai közé tartoznak majd, azaz „légiesülnek”: az üzleti kapcsolattartás, az innovációk diffúziója és a tőke, az áruk, a szolgáltatások és a személyek szabad áramlásának „négy szabadsága” szempontjából kedvező hatások várhatóak. Külső határokká váló határaink elválasztó térelem-jellege azonban csökkentendő: a határ menti térségek ütközőzónákból kontakt zónákká konvertálandóak, amiből – megtalálva a megfelelő, „az Európai Unió kapuja”-szerepet– Magyarország (több szempontból is) profitálhat.

A határok mentén a kedvező gazdasági, társadalmi és politikai folyamatok beindítására akkor van valódi esély, ha tényleges kontakt zónák jönnek létre, ahol a határ két oldalán élők egymással szoros kapcsolatban állnak és egymást pozitívan inspirálják. Az egymással valódi kölcsönhatásban álló kontakt zónák dinamikus gazdasági és kulturális kapcsolatok terei, melyek kialakításához az intézményesített régióközi, interregionális kapcsolatok adhatnak keretet.

- a tárgykörben kidolgozott elméletek, módszerek, eljárások,

Alkalmazott módszerek

- Statisztikai adatok összegyűjtése
- Saját összeállítású kérdőíves szociálgeográfiai adatfelvétel
- Interjúkészítés (prominencia-vizsgálat)
- Kartografikus feldolgozás
- Ankétok rendezése
- Szakmai folyóiratokban való publikálás
- Tanulmánykötetek szerkesztése.

Az elmúlt években különösen a határmentiség és a határon átnyúló kapcsolatokhoz szükséges adatgyűjtési módszereket tökéletesítettük. Egyrészt igyekeztünk az érintett 5 ország statisztikai adatközlési rendszerét oly módon közelíteni, hogy az adatok összehasonlíthatóak legyenek. Másrészt éppen a statisztikai adatszolgáltatás egyenetlensége miatt szükséges adatgyűjtési technikákat igyekeztünk tökéletesíteni, s így jelentős előrelépést tettünk a lakossági kérdőívek használhatóságának fokozása terén, ugyanakkor pedig fokoztuk az 5 országban a prominencia vizsgálatainkat.

Új módszertani eredményként értékelhető, hogy a kutatásba bevont PhD-s hallgatók, demonstrátorok és TDK-s hallgatók kutatás-módszertani felkészítésében jelentős előrehaladást értünk el. Ennek eredményeként ennek az új tudományos kutatói generációnak 18-20 tagjával ismertettük meg a szociálgeográfiai adatgyűjtés és feldolgozás módszereit.

Igyekeztünk kutatásaink során a legmodernebb GIS módszereket alkalmazni, s ezzel a kartografikus feldolgozást még sokszínűbbé tenni.

- *az elért eredmények (új ismeretek, összefüggések feltárása; új termékek, fajták bevezetése; nemzetközi együttműködésben való részvétel; K+F forrásnövelés stb.),*

A Kárpát-medencében lévő határmenti régiók esetében a határmegvonás a XX. században történt, s ez azt jelentette, hogy e beavatkozás a történelem során egybefüggő, egymásra utalt térségeket vágott szét. Eddigi kutatómunkánk, valamint a régiótanácsban betöltött tisztségem révén igyekeztünk rámutatni a politikai államhatár társadalmi-gazdasági fejlődést akadályozó szerepére, s fejlesztési terveket dolgoztam ki a határok elválasztó szerepének csökkentésére, a jobb megértés elérésére, a szorosabb és sikereesebb együttműködés megindítására a határmenti térségekben. A legteljesebb körű dokumentációval rendelkezünk a Kárpátok-Eurorégióra vonatkozóan, melynek feldolgozását éppen ez a pályázat tette lehetővé. A pályázat adta anyagi segítség révén a meglévő adatokat, információkat dolgoztuk föl tudományos szempontból. Kutatómunkánk eredményeként megszületett a Kárpátok-Eurorégió Interregionális Szervezetről az első átfogó és teljeskörű tudományos feldolgozás (A Kárpátok Eurorégió Interregionális Szövetség tíz éve. 2003-ban, illetve, 2008-ban a 15 éve), s ezzel megteremtődött a Kárpátok Eurorégió tudományos megalapozása.

A pályázat segítségével végeztük el munkatársaimmal az alábbi alap kutatásokat:

- A határmentiség jelensége a Kárpát-medence ÉK-i részén
- A határon átnyúló társadalmi és gazdasági kapcsolatok elmélyítésének lehetőségei
- A Kárpátok Eurorégió főbb területfejlesztési feladatai és stratégiai program.
- Vizsgáltuk: az interetnikus viszonyokat (előítéletek, szimpátia-antipátia), a határon átnyúló környezeti problémákat, a határvidékek biztonsági kérdéseit, a NATO-határ geopolitikai jelentőségét, a shengeni határ gazdasági, geopolitikai (várható) hatásait.
- Tudományosan megvizsgáltuk és megalapoztuk a Kárpát-medencében a területi-etnika autonómiák kiépítését.

A kutatási eredményekre támaszkodva kezdeményeztük a vizsgált régióban:

- az Élő-Tisza
- a Zöld Kárpátok
- a Kulturális útvonalak a Kárpátok Eurorégióban programokat
- Magyar etnikai területi autonómiák a Kárpát-medencében.